

et-TEMHİD

cildi Muhammed b. Ali b. İbrâhim tarafından Mekke Ümmülkurâ Üniversitesi'nde doktora tezi olarak neşre hazırlanmış ve yayımlanmıştır (I-IV, Cidde 1406/1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Kelvezânî, *et-Temhid* (nşr. Müfid M. Ebû Amşe), Cidde 1406/1985, I-II, tür.yer.; (nşr. Muhammed b. Ali b. İbrâhim), III-IV, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenerin girişi, I, 69-70, 77-84, 85-94, 95-107; Cessâs, *el-Fuşûl fi'l-uşûl* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 2000, I, 110, 154-155, 295; Debûsî, *Takvîmü'l-edille* (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys), Beyrut 1421/2001, s. 75; Ebû'l-Hüseyn el-Basrî, *el-Mu'temed* (nşr. Halîl el-Meys), Beyrut 1403/1983, I, 8-9; II, 315-322; Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-'Udde fi uşûli'l-fikh* (nşr. Ahmed b. Ali el-Mübârekî), Riyad 1993, I-IV, tür.yer.; Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Uşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1393/1973, I, 26, 260; Ebû'l-Vefâ İbn Akil, *el-Vâzih fi uşûli'l-fikh* (nşr. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1420/1999, I-V, tür.yer.; Tûfî, *Şerhu Muhtaşarı'r-Ravza* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1990, I, 402-410, 490-492; II, 320, 374; III, 185; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *Ravzatü'n-nâzir* (nşr. Abdülazîz b. Abdurrahman es-Saîd), Riyad 1987, s. 84, 165, 173, 199; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 349; Şemseddin İbn Müflih, *Uşûlü'l-fikh* (nşr. Fehd b. Muhammed es-Sedhân), Riyad 1420/1999, I-IV, tür.yer.; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muhtil* (nşr. M. M. Tâmir), Beyrut 1421/2000, I, 6; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman b. Muhammed el-Useymin), Riyad 1425/2005, I, 273; İbnü'l-Lahâm, *el-Muhtaşar fi uşûli'l-fikh* (nşr. M. Hasan M. Hasan İsmâil), Beyrut 2000, tür.yer.; Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *et-Tahbir şerhu't-Tahrîr fi uşûli'l-fikh* (nşr. Abdurrahman b. Abdullah el-Cibrîn v.dğr.), Riyad 1421/2000, I, 7; II, 492, 587, 715, 765; V, 2211, 2401; VI, 3050; VIII, 3770, 3800; İbnü'l-Mibred, *Şerhu Câyeti's-sûli 'ilmi'l-uşûl* (nşr. Ahmed b. Turukî el-Anzî), Beyrut 2000, tür.yer.; İbnü'n-Neccâr el-Fütühî, *Şerhu'l-Kevebi'l-münir* (nşr. Muhammed ez-Zühaylî - Nezih Hammâd), Mekke 1413, I-IV, tür.yer.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 687; *Hediyyetü'l-'ârîfin*, II, 6; Abdülkâdir Bedrân, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Beyrut 1401/1981, s. 462; Bekr b. Abdullah Ebû Zeyd, *el-Medhalü'l-mufaşşal ilâ fikhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Riyad 1417/1997, II, 943, 1070; Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tarîkî, *Mu'cemü muşannefati'l-Hanâbile*, Riyad 1422/2001, II, 138.

DAVUT İLTAŞ

TEMİM (Benî Temîm)

(بنو تميم)

Adnâniler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabilenin atası Temîm b. Mürr'ün nesebi Adnân'a kadar uzanır. Temîm'in Avrâ bint Dabbe adlı hanımından olan üç oğlu Zeyd Menât, Amr ve Hâris kabilenin ana kollarını oluşturur. Kabilenin diğer belli başlı alt kolları şunlardır. Anber, Mâlik, Han-

zale b. Mâlik, Mâzin, Kâ'b b. Sa'd, Rebîa, Dârim b. Hanzale, Mücâşî', Nehşel, Avf, Sem'ân. Yemâme çevresindeki Necid, İran körfezi, Basra, Bahreyn ve Kûfe bölgesindeki Uzheyb, Temîmliler'in yerleşim alanlarıydı. İslâm'dan önce Hîre bölgesine de yerleşen kabilenin bir kısmı Kûfe şehrinin kurulmasından sonra Kûfe'ye, Kuzey Afrika'ya ve Horasan'a gitmiştir. Göçebe olmaları sebebiyle kabilenin ekonomik hayatı hayvancılığa dayanmaktaydı. Arap yarımadasında ticarî hayatın merkezleri olan panayırlardan biri Temîm kabilesinin yerleşim bölgesi Muşakkar'da kuruluyordu. Büyük çoğunluğunu Mudar kabilelerinin oluşturduğu Ukâz panayırı da Temîmliler'in aktif biçimde görev aldıkları pazarlardandı. Bu pazarlarda çıkan anlaşmazlıklar Temîm ve kollarına mensup kişiler tarafından hallediliyordu. İslâm'dan önceki dönemde Temîm kabilesiyle Kelb kabilesi arasında siyasi ve ticarî bir ittifak söz konusuydu. Kabilenin bir diğer müttefiki Hîre'deki Lahmîler'di. Ancak Lahmîler'le iyi ilişkilerin, zamanla yerini kanlı savaflara bırakması Temîm'i Hîreliler'in ticarî rakipleri Kureys'e yaklaştırdı ve onlarla ittifak yapmalarına sebep oldu. Kureys, Temîmliler'in mallarını pazarlarda satıyor ve onlara ihtiyaç duydukları malları temin ediyordu. Ayrıca evlilik yoluyla bu iki kabile arasında akrabalık bağı kuruldu.

İslâm'dan önce Temîm kabilesinin çoğu putperestti. Şems adlı bir putun Temîm'in özel putu olduğu, hac maksadıyla bu putu ziyaret ettikleri kaydedilir. Öte yandan Arabistan'ın doğusu ile Bahreyn'in Sâsânî egemenliğinde bulunması Temîmliler arasında Mecûsîliğin yayılmasına yol açtı; Hîre'ye göç eden Temîmliler ise Hıristiyanlığın etkisinde kaldılar. Temîmliler'in yoğun biçimde yaşadıkları Basra, Uman ve Bahreyn, II. Şâpûr zamanında Sâsânîler'in nüfuz alanına girdi. Temîmliler'le Sâsânîler arasında bazı gerginlikler yaşandı. Yemen'den Medâin'e giden Sâsânî ticaret kervanlarına saldıran Temîm kabilesi Muşakkar'da İranlılar tarafından kanlı bir şekilde cezalandırıldı. Benzer bir olay Hz. Ebû Bekir'in hilâfetine ilk yıllarında meydana geldi. İran kîrsâsı Temîmliler üzerine bir ordu gönderdi. Bu olayların ardından Temîm ile Sâsânîler arasındaki ilişkiler düzeldi ve Sâsânîler'in yıkılışına kadar bu şekilde devam etti. Temîmliler, Hîreliler'le de genellikle iyi ilişkiler içinde bulundu. Hîre me-likleri yönetime katılmalarını sağlayarak bedevî Temîmliler'i kontrol altında tuttu; bu amaçla Ridâfe adıyla kral nâbliğine benzer bir kurum oluşturuldu.

Eyyâmü'l-Arab'da Temîm ile diğer Arap kabileleri arasında çok kanlı savaflar cereyan etti. Rebîa, Hâris b. Kâ'b, Bekir b. Vâil, Kays ve müttefiklerine karşı yapılan savaflar bunların en önemlileridir. Temîm ile Kureys arasındaki ticarî ilişkiler siyasi ilişkileri de etkiledi. Kabilenin atası Temîm b. Mürr'ün Kureys kabilesinin dayıları oluşturu (Temîm b. Mürr'ün kız kardeşi olan Berre bint Mür, Kureys'in babası Nadr b. Kinâne'nin annesidir) bu ilişkilere katkıda bulundu. İslâm'dan önce Hz. Muhammed'in Temîm'den İyâz b. Hımâr gibi arkadaşları vardı. Hz. Hatice'nin Resûl-i Ekrem'le evlenmeden önceki eşi Ebû Hâle Temîm kabilesindendi. Kureys kervanları Dûmetül-cendel'e gitmek istediklerinde Temîm'e ait Hazn'e uğradı. İran kîrsâları Bahreyn valilerini Temîm kabilesinin Abdullah b. Zeyd boyundan seçerdi. Hz. Peygamber zamanındaki Bahreyn Valisi Münzir b. Sâvâ idi. Resûlullah, 9 (630) yılında Alâ b. Hadramî'yi Münzir b. Sâvâ'yı ve halkını İslâmiyet'e davet için Bahreyn'e gönderdi. Münzir İslâmiyet'i kabul edip valilik görevini sürdürdü. Onunla birlikte bölgedeki Araplar'la bir kısım İranlılar da müslüman oldu. Resûl-i Ekrem ile kendisinden kısa bir süre sonra ölen Münzir arasında bazı yazışmalardan söz edilmektedir.

Mekke'nin fethi sırasında İslâm ordu-sunda bazı Temîmliler'in de bulunduğu bilinmektedir. Akra' b. Hâbis başkanlığında ki Temîmliler, Resûlullah ile birlikte Huneyn ve Tâif seferlerine katıldılar. Huneyn Savaşı'nın ardından Temîmliler'in ellerindeki esirleri bırakmak istememeleri Hz. Peygamber'i üzdü. Kendileriyle bu meseleyi konuşmasına rağmen esirleri hâlâ ellerinde tuttuklarından esirler için fidye belirlendi. Akra' b. Hâbis de müellefe-i kulûbdan sayılarak kendisine 100 deve verildi. 9 (630) yılında Resûl-i Ekrem'in Huzâa kabilesinin yıllık vergilerini toplamak için gönderdiği memurun aynı yörede hayvan otlatan, henüz müslüman olmamış Temîm'in bir kolu olan Benî Anber'den de vergi istemesi üzerine karışıklık çıktı. Hz. Peygamber durumu öğrenince Ueyyne b. Hisn el-Fezârî kumandasında elli kişilik bir birliği Benî Anber üzerine gönderdi. Ueyyne on bir kadın, on bir erkek ve otuz kadar çocuğu esir alıp Medine'ye getirdi. Bu olayın ardından Temîm kabilesi bir heyet göndererek esirlerin iadesini istedi. Resûlullah esirleri serbest bırakınca heyetteki-ler İslâmiyet'i benimsedi. Temîmliler aynı yıl yetmiş seksen kişilik bir diğer heyeti Hz. Peygamber'e yolladı. İçlerinde Akra' b. Hâbis gibi müslümanlar yanında Utâ-

rid b. Hâcib, Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, Kays b. Hâris, Nuaym b. Sa'd, Riyâh b. Hâris ve Amr b. Ehtem gibi kimseler vardı. Öğle vakti Medine'ye ulaşan heyet Resûl-i Ekrem'in evinin önüne gelince bedevîlere has kaba bir tavırla kendisine seslenip yanlarına çıkmasını istediler. Resûlullah onlarla görüştü, kendilerine hediyeler verdi ve esirleri iade etti. Bunun üzerine heyet-tekiler müslüman olduklarını bildirdiler. Hucurât sûresinin 2-5. âyetleri Temîmliler'in bu saygısız davranışı üzerine nâzil olmuştur. Temîm'den tek başına gelip İslâm'ı kabul edenler oldu. Temîm'in Benî Amr kolundan Süfyân b. Uzeyl ve Hz. Peygamber'in yakın arkadaşlarından kılıç imalât ustası Habbâb b. Eret bunlar arasındadır.

Resûl-i Ekrem birçok Temîmli'yi zekât âmili olarak kendi kabilelerine gönderdi. Onun vefatından sonra Safvân b. Safvân ve Zibrikân b. Bedr adlı âmiller topladıkları zekât mallarını Hz. Ebû Bekir'e teslim ederken bir kısmı irtidat hareketlerinin sonucunu bekledi. Mâlik b. Nüveyre ile Vekî' b. Mâlik ise kabileleriyle birlikte Temîm'in Yerbû' koluna mensup yalancı peygamber Secâh'a katıldı. Mâlik b. Nüveyre öldürülürken Vekî' b. Mâlik İslâm'a yeniden bağlılığını bildirdi. İrtidat hareketlerini bastırmak için Bahreyn'e gönderilen Alâ b. Hadramî bölgedeki Behriler, Temîm ve onun bir kolu olan Ribâb'dan destek gördü. Temîmliler, ridde savaşlarının ardından başlatılan fetih hareketlerine katıldılar ve önemli yararlılıklar gösterdiler. Ahnef b. Kays, Ka'kâ' b. Amr, Akra' b. Hâbis ve Âsım b. Amr bu dönemde öne çıkan Temîmli kumandanlardır. Hz. Ömer döneminde Sa'd b. Ebû Vakkâs kumandasında Sâsânîler'e karşı yapılan savaşa Temîmliler 4000 kişilik bir kuvvetle katıldılar. Hz. Osman zamanında Ahnef b. Kays yönetiminde Horasan'ın fethinde önemli başarılar elde ettiler. Temîm kabilesi ve çeşitli kolları Basra ve Kûfe şehirleri kurulduktan sonra bu şehirlere iskân edildi, bir kısmı fethedilen İman topraklarına yerleşti. Emevîler zamanında da Orta Asya fetihlerinde bulundular.

Ebû Müslim-i Horasânî'nin kumandanları arasında yer alan Temîmli Ağleb b. Sâlim, 144 (761) yılında İfrîkiye'ye gönderilen Muhammed b. Eş'as el-Huzâî'nin ordusunda görevlendirildi ve Zap valiliğine getirildi. Abbâsî Halifesi Mansûr döneminde İfrîkiye valiliğine tayin edilen Ağleb bu görevde iken Kayrevan'daki bir kuşatma esnasında öldürüldü (150/767). Bazı isyanları bastıran oğlu İbrâhim b. Ağleb 184'te (800) Hârûnürreşîd tarafından İfrîkiye va-

lilîğine getirildi. Böylece İfrîkiye'de Ağlebîler hânedanının temelleri atıldı. 296 (909) yılında Fâtîmîler'ce ortadan kaldırılıncaya kadar Ağlebîler'in Kayrevan'daki iktidarı devam etti. Temîmliler Cemel ve Siffin savaşlarında genellikle Hz. Ali'nin yanında yer aldılar. Siffin Savaşı'ndan sonra hakemlerin kararını askerler arasında okuyan Eş'as b. Kays'a, "Hüküm ancak Allah'a aittir" diyerek Şebes b. Rib'î kumandasında Hz. Ali'nin ordusundan ayrılan ve Kûfe yakınındaki Harûrâ'ya çekilip ilk Hâricî zümresini oluşturan 12.000 kişilik grup Temîm'in Rebîa b. Hanzale kolundan ibaretti. Hz. Ali'yi desteklemeleri ve daha sonra Hâricîler'e yaklaşmalarından dolayı Temîmliler'in Emevîler'le ilişkileri pek dostça olmamıştır. Ezârika reislerinden Katarî b. Fücâe, Sâlih b. Müserrih, İbâzî reislerinden Abdullah b. İbâz, Sufri reislerinden Abdullah b. Saffâr, Ebû Bilâl Mirdâs b. Üdeyye, kardeşi Urve, Müstevrid, Sehm b. Gâlib, Hâris b. Hilâl gibi pek çok Hâricî önderi Temîm kabilesine mensuptur. Bununla birlikte Emevî yönetimiyle iş birliği yapan Temîmliler de vardır.

Temîmli âlimler arasında Âmir b. Abdullah, Saïd b. Hıms b. Umâre, İsâ b. Muğire, Muâviye b. İshak b. Talha, Seyf b. Ömer, Süfyân es-Sevrî, Şebîb b. Şeybe, Ebû Amr b. Alâ, İbn Semâa, Abdülkerîm es-Sem'ânî, Abdürrahîm es-Sem'ânî, Ebû'l-Muzaffer es-Sem'ânî, Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, Muhammed b. Abdülvehhâb anılabilir. Ayrıca Temîm kabilesine mensup meşhur hakemlerden Eksem b. Sayfî, Hâcib b. Zürrâre, Akra' b. Hâbis, Rebîa b. Muhâşir, Damre b. Damre; ünlü hatiplerden Eksem b. Sayfî, Ahnef b. Kays, Hâcib b. Zürrâre ve Kays b. Âsım'ı zikretmek gerekir. Alkame b. Abede, Esved b. Yağfur b. Abdülesved, Evs b. Hacer, Adî b. Zeyd, Selâme b. Cendel, Sühaym b. Vesîl b. Amr gibi Câhiliye dönemi Arap edebiyatının en meşhur şahsiyetleri Temîmli'dir. Temîmliler'de bu gelenek İslâm'dan sonra da devam etti. İçlerinden Amr b. Ehtem, Accâc ve oğlu Rü'be, Mâlik b. Nüveyre, Cerîr b. Atıyye, Ferezdek, Baïs, Evs b. Mağrâ gibi şair ve edebiyatçılar yetişti.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzi*, III, 951, 954, 974, 975; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 93; IV, 421, 489, 493, 496, 561; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 142, 143, 330; II, 326; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 181, 245, 265, 316; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 65, 76, 405, 411, 417, 625, 651; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 113, 114, 123; Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî er-Râckûtî), Kahire 1354/1936, s. 8, 9; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 46, 65, 87, 115-120, 268, 269, 273, 275; IV, 300-301; VI, 539; İbnü'n-Nedîm, *el-Fih-*

rist (nşr. İbrâhim Ramazan), Beyrut 1998, s. 129; İbn Hazm, *Cemhere* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1948, s. 201, 204, 207, 209, 211, 215, 216, 219; Bekrî, *Mu'cem*, I, 207; II, 228, 365, 372, 668; III, 899, 997; IV, 1133, 1152, 1165, 1335; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), I, 479; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 206, 208, 526 vd.; V, 137; Ahmed Ağırakça, *Hz. Ebû Bekir Devri İslâm Tarihi*, İstanbul 1998, s. 143, 147, 206; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 374-375, 390; II, 945; a.mlf., *el-Vesâiku's-Siyâsiyye: Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdarî Belgeleri* (trc. Vecdi Akyüz), İstanbul 1997, s. 160-168; J. Wellhausen, *İslâmiyet'in İlk Devrinde Dinî-Siyasî Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1996, s. 29, 35, 40, 49, 53, 56; Ahmet Turan Yüksel, *İslâm'ın İlk Döneminde Ticarî Hayat*, İstanbul 1999, s. 19, 26; M. Mahfuz Söylemez, *Bedevîlikten Hadarîliğe Kûfe*, Ankara 2001, s. 154, 155, 157; Abdülcebbar el-Ubeydî, "Kabiletü Temîmi'l-'Arabiyye beyne'l-Câhiliyye ve'l-İslâm", *Havliyyâtü Külliyyeti'l-âdâb*, VII, Kûveyt 1406/1986, s. 8-101; G. Levi Della Vida, "Temîm", *IA*, XII/1, s. 154; M. Lecker, "Tamîm b. Murr", *ELP* (İng.), X, 172-175.

İRFAN AYCAN

TEMİM ed-DÂRİ

(تميم الداري)

Ebû Rukayye Temîm b. Evs
b. Hârice (Hârise) ed-Dârî
(ö. 40/661)

Sahâbî.

Filistin'de doğdu. Kahtânîler'e mensup Benî Dâr kabilesindedir. Bundan dolayı Dârî nisbesiyle meşhur olmakla birlikte İslâmiyet'i kabulünden evvel ibadet ettiği manastıra nisbetle Deyrî diye anıldığı zikredilmiştir (Nevevî, I, 138). Ticaret yaptığı söylenen Temîm, muhtemelen kendisi hakkında anlatılan cinler tarafından kaçırıldığına dair halk hikâyelerinden (aş.bk.) esinlenilerek "Muhtetaf" (Muhtetif) lakabıyla anılmıştır. Müslümanlığı benimsemeden önce ticaret maksadıyla Mekke'ye sık sık gitmiş, bazan uzun süre orada kalmış, hicretten sonra da Medine'ye gidip gelmeye başlamıştır (İbn Asâkir, XI, 82). Temîm'in İslâm'a girişiyle ilgili çeşitli rivayetler nakledilmektedir. Bunlardan birinde hicretten evvel altı kişilik bir heyetle Mekke'ye geldiği, burada Resûl-i Ekrem'e biat ettiği, ondan Şam bölgesindeki bazı arazilerin kendilerine verildiğine dair bir belge aldığı, hicretten sonra tekrar gelip bu belgeyi yenilediği ve Resûlullah'ın bunu kendilerine teslim ederken, "İnsanların İbrâhim'e en yakın olanı ona uyanlarla şu peygamber (Muhammed) ve ona iman edenlerdir; Allah müminlerin dostudur" âyetini (Âl-i İmrân 3/68) okuduğu nakledilmiştir (İbn Asâkir, XI, 64-65). Ancak bu âyetin mede-